

- В. И. Козьякин. – Львов: Издательство «Дизайн-студия «Папуга»», 2012. – 240 с.
4. Медведева Е. А., Комиссарова Л. Н., Шашкина Г. Р., Сергеева О. Л. Музыкальное воспитание детей с проблемами в развитии и коррекционная ритмика [Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений]. / Под ред. Е. А. Медведевой. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 224 с.
 5. Семенова К. А. Клиника и реабилитационная терапия детских церебральных параличей / К. Семёнова, Е. Мастюкова, Н. Смузлин. – М.: Медицина, 1972. – 328 с.
 6. Соколова Н. В. Практическое руководство по детской лечебной физкультуре / Н. В. Соколова. – Ростов н/Д: Феникс, 2007. – 350 с.
 7. Федорів Я.-Р.М. Загальна фізіотерапія: [Навчальний посібник] / Я.-Р.М. Федорів. – К.: Здоров'я, 2004. – 224 с.

УДК 376.1-056.263-053.4:81`233

Е. В. Лузянова

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

М. С. Полуляшенко

викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С.Макаренка

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

У статті теоретично обґрунтовані інноваційні методи формування та розвитку усного мовлення у дітей з порушенням слуху.

В статті теоретично обґрунтовані інноваційні методи формування та розвитку усного мовлення у дітей з порушенням слуху.

This paper theoretically grounded innovative methods of formation and development of spoken language in children with hearing impairment.

Ключові слова. слух, дактильні знаки, інноваційні методи, порушення слуху, формування мовлення, верботональна методика.

Ключевые слова. слух, дактильного знаки, инновационные методы, нарушения слуха, формирования речи, верботональная методика.

Key words. ear, finger marks, innovative methods, hearing impairment, speech formation, verbotonalna technique.

Постановка проблеми. Нині значної актуальності набуло питання осучаснення системи спеціальної освіти осіб з порушенням слуху. Передусім, це пов'язано зі змінами, які відбуваються в українському суспільстві та вимогами сучасної освіти. Потреба в оновленні освіти передбачає природні процеси розвитку педагогічної практики, взаємодію різних педагогічних систем і технологій навчально-виховної та корекційної роботи, апробування на практиці нових форм педагогічних систем, які позитивно зарекомендували себе в практиці. Великі можливості для якісних змін в освіті пов'язані з інтенсивним розвитком засобів комунікації, інформаційних та мультимедійних технологій, технічних засобів.

Мета статті. На основі аналізу науково-педагогічної літератури з'ясувати основні інноваційні методи формування та розвитку усного мовлення дітей з порушеннями слуху.

Виклад основного матеріалу. Підходи і методи навчання та корекційно-розвивальної роботи з учнями з порушеннями слуху, у порівнянні з підходами, які були у радянській школі, стали більш творчими. Інформаційне навчання поступово переходить до мотиваційного, формування мовленнєвих вмінь і навичок, носить більш практичну спрямованість. Потреба часу – формувати у глухих дітей життєво необхідну мовленнєву компетентність.

В основу системи положено «глобальний підхід». Він ґрунтується на використанні на початковому етапі формування усного мовлення «методу цілих слів» з широким залученням письма, карток з надрукованими словами і реченнями, буквами або дактильними знаками. На основі глобального сприймання, переважно зором, цілих слів з карток, з губ, а дактильних знаків з руки вчителя, нечуючі діти збагачують словник, навчаються читати і писати, оволодівають звуковимовою [3].

Навчання вимові здійснюється за аналітико-синтетичним концентричним полісенсорним методом. Основними одиницями при навчанні вимові та розвитку слухового сприймання є цілі слова і фрази. При цьому ведеться робота над такими елементами мовлення, як склади і фонемі. Концентричність метода

полягає у опануванні на початковому етапі 17 фонем першого концентру, яке дає можливість промовляти різні слова незалежно від їх звукового складу. Формування фонем, які замінювалися відбувається пізніше. В основу концентричного методу покладено закономірність опанування вимови дитини з нормальним слухом. Процес формування мовлення відбувається із залученням усіх аналізаторів дитини. Слухомовленнева робота здійснюється у рамках комунікаційної системи (С. А. Зиков). Головними принципами роботи за цим методом є принципи: корекційної спрямованості навчання, єдності процесів навчання основам наук і словесного мовлення, зв'язку з предметно-практичною діяльністю, інтенсифікації мовного спілкування, розвитку слухового сприймання у навчанні [1].

Ця система навчання усного мовлення сформувалась у 50-ті роки ХХ століття. На той час вона стала ґрунтовною та цілісною, відповідала вимогам часу. Становлення дидактичної системи розвитку слуху та мовлення сьогодні продовжується. З'являються нові положення, які доповнюють вже існуючі: регулярна діагностика психічного розвитку учнів; диференціація навчання у відповідності з сучасними психолого-педагогічними тенденціями, реалізація ідей особистісно-орієнтованого навчання; активізація розумової діяльності в процесі сприйняття та формування мовлення, введення розвиваючих вправ у процес навчання мовлення; використання і розробка сучасних педагогічних технологій в роботі з розвитку слухового сприймання та формування вимови; переосмислення змісту програм з розвитку слухового сприймання та формування вимови; включення гнучких варіативних програм з розвитку слухового сприймання та формування вимови.

Українські сурдопедагоги у 90-х роках провели дослідження та створили нові програми з розвитку слухо-зоро-вібраційного сприймання усного мовлення та формування вимови. В основу оволодіння усним мовленням покладено логіко-граматичний принцип навчання. Він спрямований на впорядкування знань, умінь і навичок дитини, їхню систематизацію. Реалізація логіко-граматичного принципу передбачає: активізацію

словесно-логічного мислення при породженні та сприйманні мовлення; оволодіння еталонними синтаксичними структурами словосполучень і речень; уміння встановлювати асоціативні зв'язки між словами; розширення смислосучасних елементів мовлення при його сприйманні за рахунок кінцевих морфем. Значна увага у програмі приділяється необхідності формування навичок спілкування, розвитку пам'яті, уяви. Формування навичок сприймання та говоріння відбувається паралельно на одному й тому матеріалі, який ускладнюється від класу до класу [2].

В основу формування звуковимови покладено складовий метод (К. І. Луцько), який краще забезпечує звукозлиття, попереджує появу призвуків, готує дитину до сприймання усного мовлення, до читання та письма. До звукового методу доцільно вдаватися лише тоді, коли дитині легше оволодіти вимовою того чи іншого звуку ізольовано, а не в складах. За складовим методом вчителю необхідно опрацювати мовленнєвий матеріал (тексти): вибрати слова, з цих слів виділити окремі склади, які знадобляться для роботи над текстом та утворити прямі склади. Основна одиниця мовлення – речення. Склад, слово розглядається як фрагмент роботи з оволодіння реченням.

Формування звуковимови на початковому етапі ґрунтується на контрастах – кожен новий звук має значні відмінності від попереднього. Пізніше засвоєння звуковимови здійснюється у артикуляційних групах, що вчить учнів аналізувати звуковимову на рівні більш тонких диференціювань.

Послідовність вивчення звуків визначена на підставі: частоти їх вживання у мовленні; ступеня доступності вимови (сприймання); необхідністю оволодіння одного звуку для засвоєння іншого; потреби у забезпеченні раннього оволодіння граматичними особливостями мовлення. Розвиток навичок сприймання усного мовлення та формування вимови здійснюється з опорою на всі аналізатори (слух, зір, тактильно-вібраційну чутливість). Значна увага приділяється звертанню до тактильно-вібраційних відчуттів при сприйманні мовлення [5].

Одним з аспектів особливих освітніх потреб учнів з порушенням слуху є організація навчання на основі словесно-

жестового білінгвізму. У питанні формування усного мовлення використання жестів вважається доцільним з точки зору підтримки бажання дитини вираження думки будь яким способом, з наступним формулюванням її у словесній формі, кращого розуміння і запам'ятовування слова, контролю за розумінням значення слова.

Крім методик, що використовуються сьогодні у спеціальній школі, існують методики з формування мовлення, за якими працюють центри реабілітації людей з вадами слуху. Головне, що відрізняє їх від методик спеціальної школи, це – невикористання жестової та дактильної форм мови. Розвиток мовлення дитини з вадами слуху розглядається як аналогічний розвитку мовлення дитини з нормальним слухом, але розтягнутий у часі. Такий підхід до навчання глухих та слабочуючих дітей лежить в основі **методики формування та розвитку мовленнєвого слуху і мовленнєвого спілкування** **Е.**

І. Леонгард і має принципову відмінність від підходу її вчителя Ф. Ф. Рау. За цією методикою діти використовують глобальне читання, письмову мову, але не використовують дактильну азбуку та жестову мову. Вихованці спілкуються усною мовою, методика передбачає активний розвиток слухового сприймання при постійному користуванні звукопідсилюючою апаратурою. Найважливішими напрямками роботи є: виховання самостійності і активності дитини (активності у мовленні – бажання та намір висловитись, активності у спілкуванні - здатність бути контактним, не боятися незнайомих людей); виховання поведінки людини, що говорить; організація практичних ситуацій для розвитку мовлення (від ситуації до слова, діяльність за інструкцією не розглядається як практична діяльність дитини). Головну роль в навчанні і вихованні дітей відіграють батьки [6].

Верботональна методика, розроблена спеціалістами центра «Суваг» у місті Загреб (Хорватія), в Україні використовується у центрі «Суваг-Київ». Корекційно-реабілітаційна робота основана на розвитку слухового, тактильно-вібраційного сприймання мовленнєвих і не мовленнєвих звуків, максимальному

використанні залишкового слуху і системи спеціальних вправ фонетичної ритміки для формування вимови. Один з головних напрямків роботи – рання діагностика та якісне слухопротезування. Заклади, які працюють за даною методикою надають змогу батькам спілкуватися та займатися з дітьми кожен день. Основні концептуальні положення методики: мікромоторика дитини знаходиться у прямій залежності від макромоторики; слухове сприймання – основа комунікації; основне призначення мовлення – комунікація.

Оволодіння усним мовленням дітей, які мають порушення слуху, має мати чітку систему, яка має бути непохитною і втілюватись в реальність за чітко створеним планом. В перший навчання рік необхідно приділяти максимальну увагу розвитку слухового сприймання, насамперед, використовуючи для цього щоденні звичні ситуації. Тому, величезну роль у розвитку слуху дитини відіграють батьки, які постійно привертають увагу малюка до звуків, пояснюють їх значення. Головна задача – у короткий термін розвинути природне слухове сприймання дитини до рівня, наближеного до нормального слуху, щоб слух почав працювати на розвиток розуміння мовлення і формування власного, як у нормально чуючої дитини [5].

Такі діти, не потребують використання глобального читання. Як відомо, ця методика дозволяє дитині з великою втратою слуху накопичити словниковий запас. Оволодіння новими словами здійснюється спочатку на слухозоровій основі (якщо навички читання с губ у неї були вже частково сформовані), а потім, з розвитком слуху, переважно на слуховій основі. Ці діти потребують раннього опанування навичками аналітичного читання. Читання по буквах, по складах використовується для розвитку вимови, допомагає формуванню граматичної системи рідної мови. Це пов'язано з тим, що дитина з туговухістю 1 ступеню не чує у звичайному мовленні закінчення, префікси, прийменники.

Верботональна методика включає в себе і фонетичну ритміку, способи викликання звуків у малюків, що мовчать, формування ритміко-інтонаційної сторони мовлення. Однак очевидно виключення – не слід покладати опору на тактильне чуття дитини, які широко використо-

вуються як в інших методах так і у даному методі. З самого початку, процеси сприйняття мовлення спираються на слухо-зорове та слухове сприймання, що активно розвивається. Дуже важливим є те, що метод передбачає активне залучення батьків у процес розвитку і навчання дитини. Все це стосується і дітей, які займаються за методикою Е.І. Леонгард.

Ефективним для роботи з формування та розвитку усного мовлення є використання спряженого мовлення для розвитку вимовних навичок. Але перебільшувати в цій роботі не слід, так як спряжене мовлення гальмує формування навичок розуміння мовлення та використання власного мовлення. Доцільнішим буде одразу перейти на послідовно-діалогове мовлення. Принцип навчання мовлення слабочуючих дітей такий самий, як при навчанні дітей, які нормальночують: «Слухай; думай; говори, чуючи; (повтори)» - ось природна послідовність мовленнєвого процесу.

Про роль слухо-зорового сприймання у розвитку мовлення у дітей. Спосіб сприйняття мовлення переважно зорово-слуховий, оскільки дитина мало чує. Якщо навички зорової уваги до обличчя, наслідування артикуляційних рухів у дитини сформовані - це важливий показник розвитку мовлення, який свідчить про сформованість процесів уваги та наслідування, важливих у навчанні [4].

Але важливим є те, що хоч і дитина звикла орієнтуватися на зір, як найбільш важливе джерело інформації, але дорослому необхідно, щоб вона більше звертала увагу на слух. Збільшувати долю слухового пред'явлення мовлення не обхідно поступово. Спілкування з дитиною поступово проводити розташовуючись не навпроти дитини, а поряд з нею. У такому випадку вона добре чує мовлення, і при цьому не бачить рухів губ та уважно слухає. У подальшому дитина все більш буде спиратися на слух. Однак слухо-зорове сприймання необхідне у роботі над вимовою. Крім того, слухо-зорове сприймання може бути корисним під час роз'яснення дитині значення нового слова, розуміння змісту мовленнєвого матеріалу. Адже головна ціль - за допомогою слуху навчити дитину розуміти мовлення і говорити. Більшість малюків достатньо швидко оволодівають навичками слухового сприймання.

Використання жестів з дітьми під час формування усного мовлення.

Природні жести, які супроводжують наше мовлення можна використовувати з маленькими дітьми. Це полегшує їм опанування значенням слова. Природні жести допомагають зрозуміти смисл прохання, доручення, звертання та ін.. Через деякий час малюк навчиться розуміти фрази тільки на слух.

Спеціальні жести (елементи жестової мови глухих) замінюють усне слово. Саме тому, під час розвитку усного мовлення, у дітей які слабочують, не потрібно використовувати спеціальні жести, вони негативно впливають на розвиток розуміння усного мовлення та його розвитку.

Розглянувши принципові позиції існуючих сьогодні методик навчання мовлення, можна відзначити, що всі вони мають наукове підґрунтя та результативність у практичній роботі, а також свої переваги та слабкі місця. Вибір методики та шляху розвитку дитини залежить від батьків. Для того, щоб зробити вибір, батькам необхідно відповісти на ряд питань: якою вони хочуть бачити свою дитину у майбутньому?; як вони хочуть спілкуватися з нею? І т.д. Але найголовніше питання, на яке батьки мають відповісти (передусім самим собі) - скільки сил душевних, фізичних і матеріальних я зможу витратити на виховання та навчання свого слабчучого малюка. Результат навчання дитини поза межами спеціального закладу може бути досягнутий тільки за умови величезної роботи батьків. Вибір методів формування мовлення з боку педагогів, логопедів, дефектологів залежить, насамперед, від дитини, її індивідуальних потреб та можливостей, а також від вподобань педагога, його досвіду[4].

Висновки. Науково обґрунтована система навчання мові, яка склалася на сьогодні, не є догмою методичних правил, вона відрізняється гнучкістю, рухливістю, відкритістю для нових пошуків і результатів. Її розвиток обумовлений зміною вимог з боку суспільства і держави до школи, умовами матеріального і культурного життя, новими досягненнями суміжних наук, а також техніки і медицини та характеризується тим, що при збереженні своєї головної спрямованості, центральної ідеї вона постійно збагачується новими

аспектами, вирішує все більш складні педагогічні питання. При цьому уточнюються і конкретизуються, знаходять реальне методичне втілення окремі, раніше висунуті положення комунікативної системи, використовуються нові методи, приводяться у відповідність з сучасними науковими поняттями і категоріями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борщевська Л. В. Сучасні тенденції діагностики та реабілітації дітей з порушенням слуху дошкільного вік // *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб.: вип.11/ Л. В. Борщевська [за ред. В. В. Засенка]. – К. : Наук. світ, 2009. – С. 24-28.*
2. Волкова К. А. Методика обучения глухих детей произношению: Учеб. пособ. для студ. / К. А. Волкова – М. : Гуман. изд. Центр ВЛАДОС, 2008. – 224 с.
3. Кузьмичева Е. П. Развитие устной речи у глухих школьников / Е. П. Кузьмичева *Метод. пособие: в 2 ч. – М. : Изд-во НЦ ЭНАС, 2003. – 136 с.*
4. Королева И. В. Диагностика и коррекция нарушенной слуховой функции у детей раннего возраста / И. В. Королева – СПб. : КАРО, 2005. – 288 с.
5. Літвінова В. Особливості навчання словесного мовлення школярів з порушеннями слух. / *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. : вип.6 / В. Літвінова [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К. : 2005. – С. 351-353.*
6. Луцько К. Вплив високих технологій на розвиток сучасної сурдопедагогіки // *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. : вип.6 / К. Луцько [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К. : 2005. – С. 61-67.*

УДК 376.1-065.264-053.4:[688.721.2:615.851]

Ю. О. Мальцева

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

К. О. Зелінська

викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ЛЯЛЬКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЕВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлені можливості використання лялькотерапії під час корекційно-

логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку, що мають вади мовленнєвого розвитку.

В статті освещены возможности использования куклотерапии в коррекционно-логопедической работе с детьми дошкольного возраста, имеющих недостатки речевого развития.

The possibility of «doll-therapy» using during correction-logopedics work with preschool children who have speech development defects are highlighted in the article.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, діти дошкільного віку, мовленнєві порушення, дрібна моторика, лялькотерапія.

Ключевые слова: речевое развитие, дети дошкольного возраста, речевые нарушения, мелкая моторика, куклотерапия.

Keywords: speech development, preschool children, speech defects, fine motor skills, doll-therapy.

Актуальність. Проблема мовленнєвих порушень та їх корекції у дітей дошкільного віку є досить актуальною на сучасному етапі розвитку корекційної педагогіки.

Фахівцями-логопедами доведено, що ефективність розвитку мовленнєвих зон відбувається під впливом кінестетичних імпульсів від рук, а точніше, від пальців. На думку багатьох із них, стан мовленнєвих умінь та навичок у дітей безпосередньо пов'язаний зі станом розвитку дрібної моторики пальців рук. Це твердження і сьогодні не викликає сумніву.

Дослідження М. Кольцової показали, що рівень мовленнєвого розвитку дитини знаходиться у прямій залежності від розвитку дрібної моторики. Кожен палець руки має своє представництво у корі великих півкуль головного мозку. Розвиток рухів пальців передуює появі артикуляції складів. Таким чином мовлення перебуває в прямій залежності від розвитку дрібної моторики руки [5, с. 79].

Виходячи з цього, пальчикова гімнастика набуває особливого, корекційного спрямування. Як правило, у дітей разом із недостатністю артикуляційної моторики спостерігаються порушення всіх компонентів моторики рук: тону, сили, точності рухів.

На нашу думку, розвивати мовлення дитини доцільно засобами лялькотерапії, так як використання цієї діяльності